ח) ק"א ל"ג, ב) י"ג גם כאן יוחנן, ג) כלאי פ"ג מ"ג,
 ד) רש"ל להמשיכו, ס) [ע"ב],
 ז) ל"ל ר" ישמעאל,

הגהות הב"ח (A) רש"י ד״ה וליזרע מאבראי וכו׳ לא ימלא כזה:

ב' טפחים וחומש בכל קרן כזה:

(ג) בא"ד גרעין לכל רוח

באשר חזייר בזה: כל רוח מזרח זרוע ž ====== 3

ברשיק גרשיק גרעי ے و כל רוח מערב זרוע

גליון הש"ם

תום' ד"ה לא תסיג ובו' וי"ל דלא לקי אהאי לאו. ע'י יומל דף לו ע"ב במוס' ד"ה ללו דנבילה:

רבינו חננאל

דקים להו לרבנן דחמשה זרעונים בששה טפחים לא ינקי הדדי. וכל דקים להו לרבנן מילתא היא. ואיכא . יושבי הארץ שכקיאין בישיבתה של ארץ דברירין זרעונים, ואיכא סביביהון טפח גובל. ומפרש במתני׳ היה לו גובל טפח זורע לתוכה שלשה עשר זרעונין. ומפרש הכא רב אשי דהא ערוגה ששה על ששה חוץ מגבולה. ועיקר דהא מילתא, דלא [מ]ספיק מילתא, דלא [מ]ספיק למהוה בין ירק לירק טפח אחד, דהאי הוה מ[ס]פיק בין ירק לירק טפח אחד, מיפלו ערוג שהיא חמשה על חמשה הוה איפשר למזרע שמונה על ארבע למוזע שמונה על אובע רוחותיה, וארבע באמצע, משום דהויא כ"ה טפחים, י"ב מהן הן נזרעין, ודאיצטריכינן למימר הכין, . דחזינן מרב סעדיה גאון . מחמיא. דאימחררא ליה רמז מוסיא, ואיסותבו אליה כמן הכין. ולאו כי דאיסתברא ליה בהא, אלא קים להו לרבנן דחמשה זרעונים כל לרבנן דחמשה זרעונים כל אחד אין פחות מטפח על . טפח. בששה על ששה לא שלשה לטפחים אורך (ורק) ברוחב טפח ובאמצע [מין] אחד טפח על טפח, אחד טפח על טפח, דמשכחת בין כל אחד ו[א]חד טפח ומחצה באורך. וכן צורתו למראית עין.

| Column | C

ודבר זה בזמן שהזרעונים החמשה נזרעין כולן בתוך הערוגה שהיא ששה על שנמצא הזרעונים גופן של ארבע רוחות אוכלין בהן שלשה שלשה טפחים באמצע, נשארו שלשה טפחים, אחד ומחצה מיכז ואחד ומחצה מיכז.

קים להו לרבנן. דסתם ערוגה הנורעת בה ה' זרעונין כך היא מדתה דחמשה זרעונין בשיתא טפחים לא ינקי אמלעי ושברוחות מהדדי דשיעור יניקת כל זרע טפח ומחלה עם מקום הזרע הרי מן הזרע הנזרע (סמוך לגבולה) [בגבול הערוגה] כנגד האמצעי ועד האמצעי

ג"ט. ומאלו השנים אנו למדים דסבר תנא דידן שיניקת הזרע טפח ומחלה מדלא קבע מקום לורע הכורע אלל הגבול הלהושיבו אלל הקרן אלא אפי׳ אם בא לזורעו כנגד אמלעיתה זורעו אלמא בהרחקת ג' טפחים סגי ואע"ג דלענין כלאים היכרא בעלמא בעינו ולא חיישינן ליניקה כדתנן לקמן בשמעתין 🕫 גבי ראש תור וגבי ב' שורות מיהו הפרש זרעוני ערוגה דלא להוי ערבוב ליכא היכרא בבציר משיעור יניקה דגבי ראש תור ושתי שורות דלקמן איכא היכרא הלכך כי רמיז לן קרא ה' זרעונין בערוגה בשל ו' טפחים קאמר: ומנא לן דהא דקים להו לרבלן. בשיעור יניקה מילתא היא למיסמך עלה ולומר בקיאין הן החכמים בעבודת אדמה לידע כמה יונקים שלא תתמה לומר מי הודיע לבריות שיעור יניקה וחיך יוכלו לעמוד על כן: גכול רעך. ליטע סמוך למילר להכחיש קרקעו כשיעור אשר גבלו הראשונים ומי הם ראשונים אמוריים וחויים שהיו בקיאים בכך כדחשכחן בבני שעיר: מלח קנה וה. קנה המדה שבו מודדין הקרקע: לוים. ראוי לגדל זימים וזה למאנה והיו יודעין להפריש את הארץ בין קנה לקנה בריחה וטעמה היכן לזיתים והיכן הוא לתאנים וממילא

דבקיאים היו בשיעור יניקה: שמריחין. סרס את התיבה ודורשה: וחוי. למה נקרא חוי: שטועמין את הארץ. לאיזה דבר ראויה: כחיוא. כנחש שמאכלו עפר: שנעשיו בני חורים מנכסיהם. שנטרדו מנחלתם ולא הולרכו לעבוד אדמתן כדכתיב ובני עשו יירשום (דברים ב): אמר רב אשי ערוגה. שאמרו לריכה להיות ו' חוץ מגבוליה שהיו מניחין בערוגה קרקע חלק סביבות הזריעה למקום דישה כשהוא משקה הזרעים מהלך בגבולין. ואשמעינן רב אשי דלא תימא ו' עם הגבולין וכשהניח טפח חלק לכאן וטפח חלק לכאן לא תהא ערוגה מקום יניקתה אלא ארבעה ואין הפרש בין אמלעי לשכנגדו אלל הגבול אלא טפחיים: בכמה. כמה רחבו להיות ערוגה כהלכתה ותהא עליה תורת הערוגה לכל דבריה כדלקמן להתיר ראש תור ירק הנכנס לה והיולא ממנה דכי ליתא כשיעורא לא חשיב למיהוי לה קולי שדה: פרסה. פרסת רגל: והשקים ברגלך. להטעין על כתפך מים ולהלך ברגלך סביבותיה להשקותה. למ"ל למכתב רגלך לומר שבמקום מהלכו להשקותה כשיעור רגל הוא: אמר רב ערוגה בחורבה שנינו. במשנחנו להחיר בה ה' זרעונין אבל לא שסביבוחיה ערוגות שהרי לא פירשו לך אלא הפרש זרעונין שבתוכה ואם תזרע ערוגות סביבותיה לא תוכל להרחיק בין אותן שבתוכה ולזרוע אותן שברוחות הערוגה סמוך לגבול להרחיקן מן האמצעי כשיעורו לפי שאתה מקריבו אצל זרע הנזרע בחברתה אצל גבולה שאין ביניהן אלא שני טפחים של גבולי הערוגה ואנן ג' בעינן: והא איכא מקום קרנות.

מאי דוחקיה דלא לאוקומיה בערוגה בין הערוגות מוקפת מכל לד ג' ערוגות שהן ח' כזה ולזרוע באמצע וכן בכולן ה׳ זרעונין והא איכא בכל ערוגה מקום קרנות זויותיה ואתה יכול להמשיך זרע גרעין שתורע בלד גבולן של זו ללפון ושל זו לדרום של זו למזרח ושל זו למערב ולזרוע אותן גרעינין אצל הקרנות ואינך לריך להמשיכן מכנגד אותן

שבחבירו מבפנים אלא הפרש טפח ואמאי אמר רב בערוגה שבחורבה שנינו: בממלא אם הקרנות. רב מוקי מתניתין בממלא את כל הרוח של ערוגה ללפון מן המזרח למערב וכן רוח דרומי אבל המזרחי והמערבי זורע מעט ויניח הפרש מכאן ומכאן (כזה)

הלכך אי אתה יכול לזרוע עוד בערוגה שאללה ללפון ושאללה לדרום מפני עירבוב של ב׳ הערוגות: וליזרע מאבראי. ויקיפנה ערוגות מכל לד ואת הקרנות שבתוכה לא ימלא (א) ומאי דוחקיה דרב לאוקמיה בערוגה שבחורבה שאין שם אלא היא:

ייבן האות יכוובות פיק, ונמצאו ארבע הקרנויק. ולא אפשר למיהוי טפי מן הכי בזמן [ש]ארבעה הקרנות פנויין, והוא אמרו ששה על ששה והזרעוני בתוכן. אבל אם הזרעונין חוץ לששה, איפשר (שהיא) [שיהא] בה תשעה זרעונין שבין כל אחד לחבירו טפח ומחצה, וארבי

0

לקים להו לרבנן דחמשא בשיתא לא ינקי. ואומר ר״ת דמכל מקום אינטריך קרא דאי לאו קרא ה״א אע״ג דלא ינקיא איכא עירבוב ואסור קמ"ל קרא דבכה"גב ליכא עירבוב ובקרא לחודיה נמי לא סגי דלא הוה ידעינן חמשא בכמה שרי הראג אבל השתא דקים

וקים להו לרבנן דחמשא בשיתא לא ינקי

מהדדי ומנלן דהא דקים להו לרבנו 🌣 (דחמשא

בשיתא) מילתא היא דא"ר חייא בר אבא

א"ר יוחנן מאי דכתיב ילא תסיג גבול רעד

[אשר גבלו ראשונים] גבול שגבלו ראשונים

לא תסיג מאי גבלו ראשונים אמר רבי

שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן (מאי)

דכתיב יאלה בני שעיר החורי יושבי הארץ

אמו כולי עלמא יושבי רקיע נינהו אלא שהיו

בקיאין בישובה של ארץ שהיו אומרים

מלא קנה זה לזית מלא קנה זה לגפנים מלא

קנה זה לתאנים וחורי שמריחים את הארץ

וחוי אמר רב פפא שהיו מועמין את הארץ

כחויא רב אחא בר יעקב אמר חורי שנעשו

בני חורין מנכסיהן אמר רב אסי ערוגה

תוכה ו' חוץ מגבוליה תניא נמי הכי ערוגה

תוכה ששה גבוליה בכמה ייכדתגן רבי

יהודה אומר רוחב כמלא רוחב פרסה א"ר

זירא ואיתימא רבי חנינא בר פפא מ"ם דר'

יהודה דכתיב יוהשקית ברגלך כגן הירק

מה רגל מפח אף גבול נמי מפח אמר רב

אערוגה בחורבה שנינו והאיכא מקום קרנות

אמרי בי רב משמיה דרב בממלא את

הקרנות וליזרע מאבראי ולא לימלי מגואי

להו לרבנן דחמשה בשיתה לה ינקי הית לן לחוקמי קרה בשיתה וה"ת אכתי ינקי מהדדי דאין כאן ג' טפחים דין זרע לזרע דחסר מקום הזרעים שכל הערוגה אינה רק ששה טפחים ואומר ר"ת דלא קשה מידי דאמות של כלאים שוחקות הן כדמוכח בריש עירובין (דף ג:) ואומר ר"י דה"נ גמירי דחמשה בשיתה לה ינקי עם מקום הזרעים וא"ת יזרעו ט' מינין בערוגה ד' בד' קרנות וד' באמלע כל רוח ואחד באמלע דכל אחד רחוק . מחבירו ג' טפחים וי"ל דבכולי האי הוי טירבוב וטוד דאז לא היה יכול לזרוע אלא גרעין אחד מכל מין ומין אבל בחמשה זרעונים יכול לזרוע מארבע מינים הרבה לכל רוח ומיהו קשה לר"י דמנלן לאוקמי קרא בערוגה ו' על ו' אפילו פחות נמי רק שיש באלכסונה ו' ויזרע ד' לד' קרנות ואחת באמלע דהשתא נמי לא ינקי מהדדי וי"ל דסברא דבענין זה אסור פן לא ידקדק לזרוע ממש בסוף הקרן יויש לחוש ליניקה אבל השתא אין לריך לדקדק אלא בגרעין האמלעית ומהאי טעמא נמי אמי שפיר שאין זורעין ט׳ בערוגה חבל טקשה לרשב״א דלוקי בערוגה ה׳ על ה' דהשתא יש באלכסונה (ו') [ז] דכל

אמתא בריבוע אמתא ותרי חומשי באלכסונה ויכול לזרוע בקרנות בלא דקדוק וחירץ לו ר"י דאין להעמיד המקרא בענין זה שאינו שיעור לא ליניקה ולא לשום דבר:

משום מחים ילקה שתים משום א"כ הזורע כלחים ילקה שתים משום א"כ לא תזרע ומשום לא תסיג גבול ובפרק אותו ואת בנו (חולין פב:) אמר הזורע כלאים [כלאים] לוקה שתים משמע דבחד כלאים אינו לוקה אלא אחת ®וי"ל דלא לקי אהאי לאו משום דקרא נמי איירי בהסגת גבול ממש דאין לוקין בלאו דניתן להשבון ועוד דהוי לאו שבכללות: הור"ת דלאו היינו חוי דשבעה עממין שהרי אינו דורש כולם למה' שמם כן אלא בני שעיר גופיה איקרו חוי כדכתיב"א בת לבעון החוי (בראשית לו):

גבוליה בכמה. יבפירש נקונטרס דנפקא מינה לענין ראש תור והא דקאמר בסמוך דאין ראש תור בערוגה היינו מערוגה לערוגה ור"י אומר דנפקא מינה למקח וממכר אם מכר לו ערוגה וגבוליה:

דתנן רבי יהודה אומר כו'. אף על גב דרכי יהודה לא מיירי מידי בגבול אלא בהפסק שבין עבודת ירק לירק אחר כדאיתא בפ"ג דכלאים (משנה ג) דתנן היתה שדהו זרועה ירק ומבקש ליטע שם ירק אחר "ר' שמעון אומר עד שיהא התלם מפולש ר' יהודה אומר רוחב כמלא רוחב פרסה נראה להש"ס דכי היכי דחשיב הפסק לענין כלאיסיג חשיב נמי להיות גבול לערוגהיד:

אמר רב ערוגה בחורבה שנינו. פירש ר״ת דקס״ד שאינו ממלא כל הרוח אלא זורע באמלע כל רוח טפח וג' חומשין 10 ומניח מכל לד ללד קרנות טפחיים וחומש חרב דהשתא זרעוני רוח זה רחוקין מזרעוני רוח האחרת כשיעור אלכסון של טפחיים וחומש על טפחיים וחומש™ דהוי ג"ט ויותר שני חומשי חומש ופריך והא איכא מקום הרנות שיכול לעשות שם ערוגות יח אע"פ שלא ירחיה אלא שיעור ב׳ הגבולים ים דהשתא איכא טובא בין זרע הפנימית שבאמלע הרוחות ובין זרע החילונה של לד הקרן דהא איכא ב' גבולין ומקום חרב שהוא ב' טפחים וחומש בכל קרן (כ) ומשני בממלא את הקרנות בשל מזרח ומערב בא וברוח לפון ודרום בבגרעין לכל רוח כאשר חלייר ש דבאותה

ערוגה איכא הרחקה ג' (מה) ואם באת לסבבה בערוגות (אפילו) במקום קרנות 鯘 לא יהיו ג' טפחים בין זרעוני ערוגה אמלעי לזרעוני ערוגה שבקרנות שאין הפרש ביניהם אלא שיעור שני גבולין . אע"פ שיוכל עדיין לזרוע גרעין אחד בכל קרן החילונית הא מסיק דגזרינן שמא לא ידקדק וימלא קרנות הכי נמי גזרינו בחיצונות שמא ימלא:

φ

דליזרע מאבראי. וליזרע ערוגות לצד קרנות החמצעי כדפרישית ולא ימלא הקרנות דהכי עדיף טפי שיכול להרבות בערוגות:

קרבות היא. מקשים וליבות לערוגות ערוגות כהני דפרשינן לעילא. האניצ דחוקר)בה היא. ומקשים ולידוע ולא לימלי. ופירוש אי חרבה היא, ליזרע שמונה זרעונין בערוגה, שלא יהו קרנות פנויות, ולא יזרע כנגדן באלכסון ערוגות.

תורה אור השלם

ב א מיי׳ שם הלכה י:

1 לא תסיג גבול רער אשר גְּבְלוּ רָאשׁנִים בְּגַחֲלְּתְּרְּ אֶשֶׁר תִּנְחַל בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהָיף נַתַן לְּךְּ לְרִשְׁתָּה:

. 2 אלה בני שעיר החרי ישְׁבֵי הָאָרֶץ לוֹטָן וְשׁוֹבְל וְצִבְעוֹן וַעַנָה:

בראשית לו כ 3 כִּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָא שַׁמַה לרשתה לא כאַרץ מצרים הוא אשר יצאתם משם אשר תזרע את זרער מִשְׁם אֲשֶׁר תִּוֹן ע בֶּי. ... וְהִשְׁקִיתָ בְרַגְלְף כְּגֵן הַיְּרָק: דברים יא י

מוסף תוספות

א. מהדדי. תוס' הרח"ש. ב. בהרחקה כשיעור יניקה. מוס׳ הרא״ש. ג. כיון . דלא ידעינז שיעור יניקתם. תוס׳ הרח״ש. ד. מג׳ מוס׳ הרח״ש. ד. מג׳ טפחים. מוס׳ הרח״ש. ה. וכי מדלית נמי מקום הזרעין איכא . טפחים מצומצמים. רמנ״ן, ו. חכמים. מוס' הרא"ש. יש ערבוב. תוס׳ י ח. ארבע בארבע Π. ארבע קרנות הערוגה, ובאמצע הערוגה, ובאנוצע כ.
שורה, ד׳, ואחת בתוך
רמצ"ן. 10 אכתי. מוס׳
הלח״ם. י נקרא. מוס׳
הלח״ם. יא בנשי עשו
הלח״ם. יא בנשי אהליבמה בת ענה. מוס׳ הרל״ש, יב. וא״ת מאי נפקא מינה. תוס' הרח"ש. נפקא מינה. חוסי המליץ.

ג. למראית העין ולהוציא
מדין ערבוב. רמנ"ן.

ד. וטעמיה דר יהודה
מדי מדכתיב והשקית
ברגלך כגן הירק דכיון
דהשבי והוי גבול אלמא
מדים והיו גבול אלמא
מיניברי מולמות אמא
מיניברי מולמות אמא הפרש הוי, ומגיהי ספרים מיעברי קולמוס אמאי טעמא דר' יהודה ללא צורך. רמנ"ן. 10. ממין אחד. מוס' הלח"ש לעיל פד: רון דיותחיית טו. דטפחיים וחומש שהוא חלק מכל צד רואין אותן כטבלה מרובעת של טפחיים טפחיים וחומש על טפחיים וחומש. תוס׳ הרא״ש לעיל פד: יI. לפי הלח"ם (עניל פד: 'ו. לפי החשבון אמתא ברבוע אמתא ותרי חומשא באלכסונא. מוס' הלח"ם לעיל פד: יח. בכל קרן לעיל פד: יח. בכל קרן יב. פר: יח. בכל קרן וקרן. מוס׳ הרל״ט. יט. עיין הציור בתוס׳ הרא״ש. כ. פירוש הל הציור בתוסי הרא"ש. כ. פירוש כל אורך. מוסי הרא"ש, כא. הוא זורע. מוסי הרא"ש, כב. זורע.

רבינו חננאל (המשך) הקרנות פנויין כי היכי

תוס' הרא"ט.

. ראיתא בערוגה. ומן הכין כי איווא בעודגה. זמן הכין כי אמרו בתלמוד ארץ ישראל כהנא בשם ריש לקיש כולהן חוץ לששה, אקשו עליה אם כן ליתני תשעה, וכן היא הרי אלו תשעה זרעונין סביבי ערוגה ששה על ששה בזמן שהן חוץ לששה, ואף זה כהוגן הוא. אבל אם זרעונים בתוך ששה הן, אם אינו מחריב את הארבעת הקרנות, אלא מניח טפח ומחצה וזורע וזורע טפח, אפשר דהוו (שמונה) [תשעה] זרעונים שכולז בתוד ערוגה שהיא שפרץ בותן עודגה שהיא ששה על ששה, ולא תקינו רבנן הכין אלא תקינו (ששה) [חמשה] בלחוד. אמר רב ערוגה בחורבה **שנינו.** ואקשינז עליה דהאי תקינו רבנן חמשה זרעונים תקינו רבנן חמשה זרעונים לתוך ששה, ואע"ג דאפשר לעשות (שמנה) [תשעה] לא תקנו אלא חמשה בלבד, אלא מפני שתקנו להחריב את ארבע הקרנות תקנוהו חמשה כדי שיהא יכול לעשות ערוגות אחרות [ב]כנפי זויות ערוגה זו כגון אלו, ואי בחורבה האיכא קרנות ולמה לו למישבק